

Εισαγωγή

Αντικείμενο του ανά χείρας βιβλίου είναι η μελέτη του κοινωνικού αντίκτυπου που επιφέρει η αναβάθμιση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας. Οι ΜΚΟ έχουν αποκτήσει βαρύνουσα σημασία στην άσκηση της εγχώριας κοινωνικής πολιτικής κατά την τελευταία δεκαπενταετία. Το γεγονός αυτό αποδίδεται βάσιμα στην τάση υπολειμματικοποίησης της κρατικής κοινωνικής μέριμνας, εξαιτίας των πολιτικών λιτότητας – πολιτικών που επιταχύνουν τη σύγκλιση της κοινωνικής πολιτικής με τις αρχές και τις αξίες του νεοφιλελεύθερου κράτους ευημερίας.

Η επικράτηση του νεοφιλελεύθερου προτύπου άσκησης κοινωνικής πολιτικής στα τέλη της δεκαετίας του 1970 επέφερε μια σειρά δομικών αναδιαρθρώσεων των κρατών ευημερίας της Δυτικής Ευρώπης. Ορισμένες από αυτές ήταν: η μετατόπιση από τον λόγο περί κοινωνικών ανισοτήτων στον λόγο περί κοινωνικών ταυτοτήτων (Turner, 2001), η έμφαση στη διαχείριση των νέων κοινωνικών κινδύνων της μετα-βιομηχανικής κοινωνίας (Taylor-Gooby, 2004), η διαδικασία ανα-εμπορευματοποίησης (re-commodification) (Pierson, 2001) και «ΜΚΟποίησης» (NGOsation) της κοινωνικής πολιτικής με αιχμή το αφήγημα του προνοιακού πλουραλισμού (welfare pluralism) (Giddens, 1998· Johnson, 2014). Κομβική, εδώ, ήταν η μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τις δημόσιες ευθύνες του κράτους στην ατομική ευθύνη των πολιτών (Lister, 2011), καθώς και η μετάβαση από το αξιακό πρόταγμα της κοινωνικής συνοχής προς αυτό της διαχείρισης της ακραίας φτώχειας (Levitas, 1996).

Αρκετές από τις μεταβολές αυτές στα ευρωπαϊκά κράτη ευημερίας προωθήθηκαν μέσα από το εγχείρημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ειδικότερα, η αρχιτεκτονική και το περιεχόμενο των μεταρρυθμίσεων στο πλαίσιο του «εξευρωπαϊσμού» της κοινωνικής πολιτικής (europeanization of social policy) ενθάρρυναν συστηματικά την υποχώρηση του κράτους από τις διαδικασίες αναδιανομής των πόρων (Natali, 2010). Αυτή η τάση συρρίκνωσης της κρατικής παρέμβασης παρήγαγε πολλαπλά κενά στο σύστημα κοινωνικής προστασίας (Taylor-Gooby, 2004). Για την κάλυψή τους προκρίθηκε η αναβάθμιση του ρόλου της κοινωνίας των πολιτών και του ιδιωτικού τομέα ως ισότιμων πυλώνων στο μίγμα ευημερίας (welfare mix) (Ferrera & Hemerijck, 2003). Η ανάδυση της έννοιας του προνοιακού πλουραλι-

σμού (welfare pluralism) αξιοποιήθηκε γι' αυτόν ακριβώς το σκοπό. Ως έννοια, ο προνοιακός πλουραλισμός συνοψίζει την πεποίθηση ότι η κάλυψη των κοινωνικών αναγκών μπορεί να επιτυγχάνεται από διάφορους πυλώνες ευημερίας σε ισότιμους ρόλους, αντί να μονοπωλείται από το κράτος (Hatch and Mocroft, 1983· Alcock et al., 1997· Powell, 2007).

Η διάδοση του προνοιακού πλουραλισμού υποστηρίχθηκε από την προβολή των οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών ως οχήματα λαϊκής συμμετοχής και κοινωνικών διεκδικήσεων, χάρη σε μια σειρά συγκριτικών πλεονεκτημάτων που διαθέτουν. Τέτοια είναι η έμφαση στην ευελιξία, η αμεσοδημοκρατική συμμετοχή, η κοινωνική γείωση, η απευθείας επαφή με ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, η διαφάνεια και η λογοδοσία, καθώς και η δυνατότητα ανάπτυξης κοινωνικών καινοτομιών και πειραματισμών. Οι ΜΚΟ αποτέλεσαν το τμήμα εκείνο της κοινωνίας των πολιτών οι λειτουργίες του οποίου αναβαθμίστηκαν ραγδαία στο πλαίσιο των συντελούμενων αλλαγών (Cookingham Bailey, 2020).

Σύντομα, ωστόσο, η εκχώρηση σημαντικών ευθυνών κοινωνικής πολιτικής προς τις ΜΚΟ ανέδειξε μια σειρά δομικών παθογενειών. Στο επίκεντρο του σχετικού προβληματισμού τέθηκε η ισχυρή εξάρτηση των ΜΚΟ από τις πηγές χρηματοδότησης των δράσεών τους, γεγονός που έθετε σε αμφισβήτηση την αυτονομία τους και την ουσιαστική σύνδεσή τους με τα κοινωνικά κινήματα (Edwards and Hulme, 1996). Η ανισότιμη θέση τους στην αλυσίδα της διεθνούς βοήθειας τις κατέστησε εύθραυστες και καταφανώς εξαρτημένες από τις κεντρικές κατευθύνσεις των ισχυρών οργανισμών/χρηματοδοτών (Banks and Hulme, 2012). Η εγκατάλειψη των ανθρωπιστικών οραμάτων των ΜΚΟ και ο εγκλωβισμός τους σε μετρήσιμους στόχους και όρια που τίθενται από τους χρηματοδότες οδηγούν σε εργαλειοποίηση της υπόστασής τους και σε εμφανή αποξένωση από τα κοινωνικά κινήματα (Power et al., 2002).

Ταυτόχρονα, η αναδιάρθρωση της αναλογίας του μίγματος ευημερίας (με μείωση της συμμετοχής του κράτους και αύξηση των φορέων του ιδιωτικού κερδοσκοπικού και του τρίτου τομέα) εκλαμβάνεται από ένα μεγάλο εύρος της επιστημονικής βιβλιογραφίας ως μια συγκεκριμένη μορφή ιδιωτικοποίησης της κοινωνικής πολιτικής (Johnson, 1989). Η διαδικασία ιδιωτικοποιήσεων καταλήγει στη διαμόρφωση ενός τοπίου «οιονεί αγορών» (quasi markets) στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών (Le Grand, 1991). Η ανάδυση αυτών των σύγχρονων τάσεων εμπορευματοποίησης των ΜΚΟ προξενεί σημαντικές επιπτώσεις τόσο στην οργανωσιακή τους υπόσταση, όσο και στον τελικό κοινωνικό αντίκτυπο προς τους ωφελούμενους τους. Η υιοθέτηση μιας επιχειρηματικού τύπου κουλτούρας στη λειτουργία τους εκβάλλει σε ουσιαστική εκτροπή από τους καταστατικούς τους στόχους και τις απογυμνώνει από την ακτιβιστική υποστήριξη, η οποία αντικαθίσταται από τεχνοκρατικά στελέχη με οράματα καριέρας στη βιομηχανία του ανθρωπισμού.

Οι αξιακοί αναπροσανατολισμοί του νεοφιλελεύθερου κράτους ευημερίας ώθησαν τις ΜΚΟ, πρωτίστως, προς τη διαχείριση της ακραίας φτώχειας μέσα από την

ανάπτυξη ανθρωπιστικών δράσεων που κινούνται κάτω από το όριο διασφάλισης αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης. Σημαντικό μέρος της επιστημονικής βιβλιογραφίας επικεντρώθηκε στις δομικές αλλαγές της ανθρωπιστικής παρέμβασης από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και έπειτα. Οι σχετικές μελέτες εντοπίζουν μια τάση πολιτικής εργαλειοποίησης του ανθρωπισμού στον βωμό πρόσκαιρων πολιτικών επιδιώξεων της νεοφιλελεύθερης κυριαρχίας στη Δύση (Barnett, 2005· Donini, 2012· Fassin, 2012· Paulman, 2013· Bhattarai et al., 2018).

Η πολιτικοποίηση της δράσης των ανθρωπιστικών οργανώσεων είχε σημαντικές επιπτώσεις στο περιεχόμενο της ανθρωπιστικής παρέμβασης. Σύμφωνα με τον Donini (2010), οι αλλαγές αυτές είχαν πολύ επίπεδο αντίκτυπο. Σε μακροεπίπεδο, ο ανθρωπιστικός τομέας χειραγωγείται από τις επιδιώξεις του δυτικού κόσμου, του οποίου τα πρότυπα –πολιτικά, διοικητικά, πολιτισμικά και κοινωνικά– υιοθετεί. Σε μεσοεπίπεδο, ο πολλαπλασιασμός των ΜΚΟ έρχεται να υποκαταστήσει τα κενά που δημιουργεί η ιδιωτικοποίηση της κοινωνικής πολιτικής, διαμορφώνοντας μια επιχειρηματική κουλτούρα δράσης με έντονα χαρακτηριστικά επαγγελματικοποίησης και τεχνοκρατισμού. Το ανθρώπινο δυναμικό των ΜΚΟ υπόκειται σε εργασιακές σχέσεις ολοένα πιο ευέλικτες και ανταγωνιστικές. Σε μικροεπίπεδο, η επικράτηση μιας προσέγγισης πολιτικής εργαλειοποίησης της ανθρωπιστικής δράσης συνυφαίνεται με τη βιοπολιτική μεταχείριση των θυμάτων των ανθρωπιστικών κρίσεων, που ενισχύει τη νεοφιλελεύθερη εξουσία (Donini, 2010).

Όλες οι παραπάνω όψεις αναδεικνύουν ότι η «ΜΚΟποίηση» της διαχείρισης της ακραίας φτώχειας διαπλάθεται σε ένα περιβάλλον πολιτικής εργαλειοποίησης και αποτελεί νευραλγικό άξονα του νεοφιλελεύθερου κράτους ευημερίας. Πρόκειται για εξελίξεις που τις τελευταίες δεκαετίες προσλαμβάνουν αξιοσημείωτη έκταση, μεταβάλλοντας ουσιαδώς τις στοχεύσεις και την επίδραση των ασκούμενων κοινωνικών πολιτικών.

Σαφώς, στην παραπάνω επιχειρηματολογία μπορεί να παρατεθεί βάσιμος αντίλογος. Υπάρχουν αρκετά παραδείγματα ανθρωπιστικών οργανώσεων που καταφέρνουν να διαφυλάττουν την ανεξαρτησία και την αυτονομία τους στη χάραξη στρατηγικής και στις κοινωνικές τους παρεμβάσεις. Πρόκειται για οργανώσεις που διατηρούν τη σύνδεσή τους με την κοινωνία, τηρούν δημοκρατικές διαδικασίες διαβούλευσης και συμμετοχής και, κυρίως, εξασφαλίζουν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης για τους «ωφελούμενους» τους. Στο πλαίσιο του νεοφιλελεύθερου κράτους ευημερίας, ωστόσο, οι περιπτώσεις αυτές αποτελούν μάλλον εξαίρεση, παρά τον κανόνα. Σε αυτό το εγχείρημα, θα σκιαγραφήσουμε την κυρίαρχη τάση, μη παραγνωρίζοντας ωστόσο τις εξαιρέσεις.

Πεδίο εφαρμογής του παραπάνω προβληματισμού θα είναι η περίπτωση της Ελλάδας. Χρονολογικό επίκεντρο θα αποτελέσει η τελευταία δεκαεπταετία των πολλαπλών κρίσεων και της έντασης των πολιτικών λιτότητας. Παρότι οι παραπάνω αλλαγές έχουν επισημανθεί σε σημαντικό μέρος της επιστημονικής βιβλιογραφίας (Huliaras, 2014· Σωτηρόπουλος, 2014· Sotiropoulos and Bourikos, 2014·

Petropoulos and Valvis, 2015· Clarke et al., 2016· Polyzoidis, 2016· Simiti, 2017· Σωτηρόπουλος, 2017), μέχρι σήμερα δεν έχει υπάρξει μια αυτοτελής απόπειρα να αποτιμηθεί η αναβάθμιση των ΜΚΟ στο ελληνικό κράτος ευημερίας, και ιδιαίτερα οι παρεμβάσεις για τη διαχείριση της ακραίας φτώχειας.

Το ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας δομήθηκε σε σαθρά θεμέλια και, στην εξέλιξή του, χαρακτηρίστηκε από σημαντικές παθολογίες και ανεπάρκειες στην εκπλήρωση διαδικασιών δικαιότερης αναδιανομής των πόρων (Μαλούτας και Οικονόμου, 1988· Πετμεζίδου-Τσουλουβή, 1992· Γετίμης και Γράβαρης, 1993· Βενιέρης και Παπαθεοδώρου, 2003· Petmesidou and Mossialos, 2006). Η εισαγωγή νεοφιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων κατά τη δεκαετία του 1990 συνυφάνθηκε με απόπειρες αποπολιτικοποίησης των κοινωνικών προβλημάτων και την υιοθέτηση ιδεολογικοπολιτικών κατευθύνσεων συναφών με τη διαδικασία εξευρωπαϊσμού της κοινωνικής πολιτικής. Η καθιέρωση των ΜΚΟ προωθήθηκε σε αυτό το πολιτικό περιβάλλον από τα πάνω (top down) (Papaioannou and Senterdakakis, 2001· Σωτηρόπουλος, 2004· Πολυζωίδης, 2006· Αφουξενίδης, 2008), συνήθως με το δέλεαρ των ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων και με τον συστηματικό έλεγχο του προσανατολισμού των οργανώσεων από το ελληνικό κράτος. Η περίοδος που εγκαινιάστηκε κατά τη δεκαετία του 1990, λοιπόν, θα μπορούσε να θεωρηθεί προοίμιο εξελίξεων μεγαλύτερης κλίμακας, που εκδηλώθηκαν με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης.

Τα προγράμματα δημοσιονομικής προσαρμογής (μνημόνια) επέφεραν μια σαρωτική αποδιάρθρωση του εγχώριου συστήματος κοινωνικής προστασίας (Δημουλάς και Κουζής, 2018), ενισχύοντας την υπολειμματική κατεύθυνση της κοινωνικής πολιτικής και δίνοντας έμφαση στη διαχείριση των φαινομένων ακραίας φτώχειας (Paratheodorou, 2014· Καψάλης, Κουμαριανός και Κουραχάνης, 2021). Σε αυτή τη ζοφερή συγκυρία διάφορες πλευρές της κοινωνίας των πολιτών ενεργοποιήθηκαν για να διασφαλίσουν τη στοιχειώδη κάλυψη πολλαπλών ακάλυπτων κοινωνικών αναγκών μέσα σε συνθήκες γενικευμένης φτωχοποίησης μεγάλων τμημάτων της ελληνικής κοινωνίας (Arampatzi, 2016· Kalogeraki, 2018· Kotronaki et al., 2018· Kourachanis et al., 2018· Teloni and Adam, 2018· Parsanoglou, 2021). Ο ρόλος παλαιότερων και νεοσύστατων ΜΚΟ αναβαθμίστηκε. Η υπόστασή τους γνώρισε μεγάλες οργανωσιακές αλλαγές εν μέσω σημαντικών κοινωνικών προκλήσεων που κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν (Μπουρίκος, 2013· Petropoulos and Valvis, 2015· Tzifakis et al., 2017).

Αυτό το βιβλίο θα μελετήσει τις κυριότερες κοινωνικές επιπτώσεις της αναβάθμισης των ΜΚΟ, θεωρώντας την εξέλιξη σημαντική στην κατεύθυνση υπολειμματικοποίησης (residualization) του εγχώριου κράτους ευημερίας. Θα το επιχειρήσει σε διαφορετικά επίπεδα και με συμπληρωματικούς τρόπους. Επιδιώκοντας μια σφαιρική κατανόηση του αφετηριακού προβληματισμού, η ανάλυση θα κινηθεί σε επίπεδο βιβλιογραφικής επισκόπησης, αξιοποιώντας επιπλέον ερευνητικά ευρήματα.

Καταρχάς, η επεξεργασία του παραπάνω επιχειρήματος θα αρθρωθεί σε επίπεδο θεωρητικής ανάλυσης. Η ανάλυση αυτή θα έχει σημείο εκκίνησης την αποτύπωση των μετασχηματισμών που επιφέρει στο κράτος ευημερίας η επικράτηση της νεοφιλελεύθερης ιδεολογίας. Στη συνέχεια, εντός αυτού του περιβάλλοντος, θα επιχειρηθεί να αναλυθεί ο ρόλος των ΜΚΟ με επίκεντρο τη διαχείριση της ακραίας φτώχειας. Οι διαπιστώσεις που θα προκύψουν σε επίπεδο θεωρητικής ανάλυσης θα αποτελέσουν στη συνέχεια άξονες για την εξέταση της ελληνικής περίπτωσης. Για τον σκοπό αυτό θα πραγματοποιηθεί επισκόπηση της επιστημονικής βιβλιογραφίας γύρω από την ανάδυση και την εξελικτική διαδρομή των ΜΚΟ στην Ελλάδα, πριν και κατά τη διάρκεια των κρίσεων, και θα αναπτυχθούν εργαλεία εμπειρικής διερεύνησης σε δύο επίπεδα: Σε πρώτο επίπεδο θα υπάρξει μια πανοραμική χαρτογράφηση των εμπλεκόμενων δρώντων. Σε δεύτερο επίπεδο, θα γίνει μια συστηματική εμβάθυνση σε περιπτώσεις μελέτης, μέσω έρευνας πεδίου.

Στο επίπεδο της πανοραμικής χαρτογράφησης θα ανιχνευθούν οι επιπτώσεις της μεγέθυνσης των ΜΚΟ στο περιβάλλον της πολυεπίπεδης διακυβέρνησης της κοινωνικής πολιτικής. Για τον σκοπό αυτό θα εξεταστούν οι συνέπειες των συμπράξεων των ΜΚΟ με διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς και δίκτυα, με διεθνή και εγχώρια κοινωφελή ιδρύματα, με το κράτος και τους φορείς της κεντρικής διοίκησης, καθώς και με ιδιωτικές επιχειρήσεις στο πλαίσιο πρακτικών εταιρικής κοινωνικής ευθύνης. Επιπλέον, θα υπάρξει περιορισμένη διερεύνηση του ρόλου των κοινωφελών ιδρυμάτων, που επίσης ενισχύεται με αφορμή τις κρίσεις, καθώς και των επιπτώσεων της δυναμικής αυτής στις ΜΚΟ. Το υλικό για τη χαρτογράφηση αυτή προέρχεται από την επισκόπηση της συναφούς διεθνούς βιβλιογραφίας και την εκπόνηση μιας έρευνας πεδίου μικρής κλίμακας με αντικείμενο την ελληνική περίπτωση.

Στο επίπεδο της ερευνητικής εμβάθυνσης, και σε συνάρτηση με τα ευρήματα της πανοραμικής χαρτογράφησης, θα εξεταστούν οι κοινωνικές επιπτώσεις της αναβάθμισης του ρόλου των ΜΚΟ μέσα από τρία διαφορετικά πεδία κοινωνικής πολιτικής. Στο επίκεντρο της διερεύνησης τίθεται ο ρόλος των ΜΚΟ στη διαχείριση της ακραίας φτώχειας. Στις τρεις μελέτες περίπτωσης, η έμφαση δίνεται *πρώτον*, στις κοινωνικές πολιτικές των ΜΚΟ για τους αστέγους· *δεύτερον*, στις κοινωνικές πολιτικές των ΜΚΟ για τους αιτούντες άσυλο και πρόσφυγες και, *τρίτον*, στις κοινωνικές πολιτικές των ΜΚΟ για τα ευάλωτα παιδιά. Μέσα από αυτές τις τρεις μελέτες περίπτωσης θα επιδιωχθεί η εξαγωγή ειδικών ερευνητικών διαπιστώσεων που θα τεθούν σε σύγκριση με τα ευρήματα της πανοραμικής χαρτογράφησης.

Το βιβλίο απαρτίζεται από τρία μέρη και δέκα κεφάλαια, συμπεριλαμβανομένων της εισαγωγής και των συμπερασμάτων. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει την αμιγώς θεωρητική ανάλυση, που εκτείνεται στα Κεφάλαια 2 και 3. Το δεύτερο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην αναβάθμιση των ΜΚΟ ως επιμέρους διάσταση των μετασχηματισμών στο νεοφιλελεύθερο κράτος ευημερίας. Ειδική έμφαση δίνεται στην ανάδυση του θεωρητικού σχήματος του προνοιακού πλουραλισμού, μέσω

του οποίου επιχειρείται η νομιμοποίηση της αποκρατικοποίησης της κοινωνικής πολιτικής. Ποιές είναι οι κοινωνικές και οργανωσιακές επιδράσεις αυτών των αλλαγών στη νέα, αναβαθμισμένη, υπόσταση των ΜΚΟ αλλά και στο σύστημα κοινωνικής προστασίας; Πώς η «ΜΚΟποίηση» της κοινωνικής πολιτικής συμπορεύεται με τις δομικές αναδιαρθρώσεις του νεοφιλελεύθερου κράτους ευημερίας και τι αποτελέσματα παράγει; Η ανάλυση αυτή βασίζεται εξολοκλήρου σε επισκόπηση της συναφούς διεθνούς βιβλιογραφίας γύρω από τους μετασχηματισμούς του νεοφιλελεύθερου κράτους ευημερίας και των ΜΚΟ. Το τρίτο κεφάλαιο επιδιώκει μια μακροσκοπική θεωρητική εμβάθυνση που αφορά τον ρόλο των ανθρωπιστικών ΜΚΟ που, μεταξύ άλλων, επικεντρώνονται στην υποστήριξη πληθυσμών σε καταστάσεις ακραίας φτώχειας. Κυρίως επιδιώκεται να εξεταστούν οι επιδράσεις της κυριαρχίας του νεοφιλελεύθερου κράτους ευημερίας στην αλλαγή των επιδιώξεών τους. Με βάση την προσέγγιση της πολιτικής εργαλειοποίησης της ανθρωπιστικής δράσης, σκιαγραφείται μια ριζοσπαστική κριτική της εξάρτησης των ΜΚΟ από κυβερνητικούς θεσμούς, κοινωφελή ιδρύματα και άλλους χρηματοδότες που ενδύονται τον μανδύα του ανθρωπισμού για να νομιμοποιήσουν άρρητες πολιτικές στοχεύσεις. Πώς, η πολιτική εργαλειοποίηση της ανθρωπιστικής δράσης αλλοιώνει θεμελιώδεις αρχές και αξίες του ανθρωπισμού και με ποιες διαδικασίες οι ΜΚΟ οδηγούνται σε μια διαδικασία συστημικής ενσωμάτωσης, χάνοντας ταυτόχρονα την κοινωνική γείωσή τους; Για την απόκριση στα ερωτήματα αυτά διενεργήθηκε επισκόπηση της διεθνούς επιστημονικής βιβλιογραφίας γύρω από την έννοια της ανθρωπιστικής δράσης, τις ανθρωπιστικές ΜΚΟ και τους μετασχηματισμούς που αυτές οι έννοιες υφίστανται στο πλαίσιο του νεοφιλελεύθερου κράτους ευημερίας.

Το δεύτερο μέρος του βιβλίου, που εκτείνεται σε τρία κεφάλαια, μεταφέρει τον προβληματισμό στο ελληνικό παράδειγμα, επιδιώκοντας μια πανοραμική ανάλυση του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο συντελέστηκε η ανάδυση και αναβάθμιση των ΜΚΟ στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας. Σημαντικό χώρο καταλαμβάνει εδώ ο προβληματισμός σχετικά με το πώς οι αλληπάλληλες κρίσεις της τελευταίας δεκαπενταετίας οδήγησαν σε σημαντική αναβάθμιση των ΜΚΟ, καθιερώνοντάς τις ως υποκατάστατο μιας κρατικής κοινωνικής πολιτικής σε αποδιάρθρωση. Για τη διερεύνηση του ερωτήματος αυτού επιχειρήθηκε η σύνθεση της επιστημονικής βιβλιογραφίας που ασχολείται με την παράλληλη εξέλιξη του κράτους ευημερίας και των ΜΚΟ στην Ελλάδα.

Το πέμπτο κεφάλαιο σηματοδοτεί τη μετάβαση στο ερευνητικό μέρος του βιβλίου. Στο κεφάλαιο αυτό μελετάται η δυναμική μεταξύ κοινωφελών ιδρυμάτων και ΜΚΟ. Η αναβάθμιση των ιδιωτικών δρώντων, ως υποκατάστατο μιας ελαχιστοποιημένης κρατικής κοινωνικής παρέμβασης, αποτελεί εξειδικευμένη πτυχή των μετασχηματισμών που σημειώνονται στο νεοφιλελεύθερο κράτος ευημερίας. Σε αυτό το κεφάλαιο εστιάζουμε στις πολιτικές προεκτάσεις της ανθρωπιστικής δράσης των κοινωφελών ιδρυμάτων αλλά και στις ειδικές επιπτώσεις της δράσης

αυτής στις ΜΚΟ, μέσα από τη σύναψη συμπράξεων. Το υλικό προέρχεται από την επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας αλλά και την εκπόνηση μικρής κλίμακας έρευνας πεδίου με τη συμμετοχή εμπλεκόμενων δρώντων.

Το έκτο κεφάλαιο επιχειρεί μια πανοραμική χαρτογράφηση των κοινωνικών επιπτώσεων της αναβάθμισης των ΜΚΟ στην Ελλάδα κατά την τελευταία δεκαετία σε ένα πλαίσιο πολύ επίπεδης διακυβέρνησης της κοινωνικής πολιτικής. Μέσα από μαζική απεύθυνση σε στελέχη ΜΚΟ που ασχολούνται με την ανάπτυξη ανθρωπιστικών δράσεων στην Ελλάδα, επιδιώχθηκε η κωδικοποίηση των πλεονεκτημάτων και αδυναμιών που επιφέρει η αναβάθμιση της παρέμβασής τους. Η διερεύνηση αυτή θα επιχειρηθεί μέσα από την εξέταση των θεσμών πολύ επίπεδης διακυβέρνησης της κοινωνικής πολιτικής. Πιο συγκεκριμένα, θα εξεταστεί το πλαίσιο των συμπράξεων των ΜΚΟ με διεθνείς και ευρωπαϊκούς οργανισμούς, με διεθνή και εγχώρια κοινωφελή ιδρύματα, με το κράτος και φορείς της κεντρικής κοινωνικής διοίκησης, καθώς και με ιδιωτικούς φορείς. Οι διαπιστώσεις αυτού του κεφαλαίου θα διερευνηθούν σε βάθος στο τελευταίο μέρος του βιβλίου.

Στο τρίτο μέρος του βιβλίου επιχειρείται η εμβάθυνση του παραπάνω προβληματισμού και η εξειδίκευσή του μέσα από τη μελέτη περιπτώσεων τριών διαφορετικών πεδίων ανθρωπιστικής δράσης ΜΚΟ. Η προσήλωση στη διαχείριση της ακραίας φτώχειας, όπου η ανάμειξη των ΜΚΟ υπήρξε εκτεταμένη, ήταν μια από τις σημαντικότερες συνέπειες των μεταβολών στο ελληνικό σύστημα κοινωνικής προστασίας κατά την τελευταία δεκαετία των κρίσεων. Η μελέτη τριών περιπτώσεων δείχνει πώς η δράση των ΜΚΟ απέκτησε βαρύνουσα σημασία στις υπηρεσίες κοινωνικής υποστήριξης των αστέγων (Κεφάλαιο 7), στις υπηρεσίες κοινωνικής υποστήριξης των αιτούντων άσυλο και προσφύγων (Κεφάλαιο 8) και στις δομές παιδικής προστασίας για ευάλωτα παιδιά (ασυνόδευτα ανήλικα καθώς και παιδιά που στερούνται την οικογενειακή προστασία) (Κεφάλαιο 9). Πρόκειται για τρεις κοινωνικές ομάδες οι οποίες βρίσκονται σε συνθήκες ακραίας φτώχειας και υπέστησαν σημαντική επιδείνωση των όρων διαβίωσής τους, εξαιτίας των πολλαπλών κρίσεων (οικονομική, προσφυγική και στεγαστική κρίση, αλλά και της κρίσης του οικογενειοκεντρικού τύπου κοινωνικής προστασίας συνολικά), καθώς και της τάσης υπολειμματικοποίησης του ελληνικού συστήματος κοινωνικής ασφάλειας. Όπως θα αναλυθεί στα αντίστοιχα κεφάλαια, η αναβάθμιση της παρουσίας των ΜΚΟ και στις τρεις περιπτώσεις αποτέλεσε βασικό υποκατάστατο μιας κρατικής κοινωνικής πολιτικής ολοένα και πιο ανεπαρκούς όσον αφορά την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών τους.

Για την ανάπτυξη αυτού του προβληματισμού θα διενεργηθεί επισκόπηση της συναφούς διεθνούς και εγχώριας επιστημονικής βιβλιογραφίας και για τις τρεις περιπτώσεις, και θα σχεδιαστούν δύο διαφορετικές τεχνικές ερευνητικής προσέγγισης του ελληνικού παραδείγματος. Η επισκόπηση της επιστημονικής βιβλιογραφίας θα προσανατολιστεί στην εξέταση των επιπτώσεων του νεοφιλελεύθερου κράτους ευημερίας στην αναβάθμιση του ρόλου των ΜΚΟ στις υπηρεσίες για άστε-

γους, στις πολιτικές υποδοχής αιτούντων άσυλο, αλλά και στις δομές παιδικής προστασίας. Επίσης θα πραγματοποιηθεί η επισκόπηση του συναφούς (περιορισμένου) επιστημονικού προβληματισμού για την επίδραση των ΜΚΟ στην κοινωνική υποστήριξη των συγκεκριμένων κοινωνικά ευάλωτων ομάδων.

Η συλλογή υλικού τεκμηρίωσης σε αυτά τα κεφάλαια προέρχεται από διαδικτυακή έρευνα για τη χαρτογράφηση των μορφών κοινωνικής υποστήριξης του μέγιστου δυνατού αριθμού των εμπλεκόμενων ΜΚΟ προς τους αστέγους, τους αιτούντες άσυλο και τους πρόσφυγες καθώς και τα ευάλωτα παιδιά. Στο ίδιο πνεύμα σχολιάζονται ερμηνευτικά οι προτεραιότητες που θέτουν οι ΜΚΟ στις υπό ανάπτυξη δράσεις κοινωνικής υποστήριξης για τη διαχείριση της ακραίας φτώχειας. Επιπλέον υλικό για τα κεφάλαια του τρίτου μέρους αντλήθηκε από έρευνα πεδίου με ημι-δομημένες συνεντεύξεις εκπροσώπων των κυριότερων ΜΚΟ στα εν λόγω πεδία κοινωνικής πολιτικής. Το σύνολο των παραπάνω ερευνητικών ευρημάτων θα παρουσιαστεί υπό μορφή αυτόνομων κεφαλαίων.

Στα συμπεράσματα του βιβλίου (Κεφάλαιο 10) θα επιχειρηθεί η σύνθεση και η συμπύκνωση των ειδικών διαπιστώσεων που προέκυψαν από τις ενότητες που προηγήθηκαν. Γνώμονας αυτού του τελευταίου κεφαλαίου είναι η διεξαγωγή μιας συνολικής αποτίμησης των προβληματισμών που αναλύθηκαν στο κυρίως σώμα της μελέτης, καθώς και η παροχή απαντήσεων στα παραπάνω αφετηριακά ερωτήματα.